

Toespraak Sabrina van den Berg SHJSJZ-herdenking 150924 Bronbeek

Geachte dames en heren,

Dank je wel Heiko dat je ooit het initiatief hebt genomen om deze herdenkingen te starten.

Het is bijzonder om hier vandaag te mogen staan en u mee te nemen in het verhaal van onze familie, een verhaal over keuzes en beslissingen. Het verhaal over hoe onze grootvader Henri Piller op een Hellship belandde en het niet overleefde en hoe deze dramatische wending in zijn leven in onze familie doorleeft.

Het is natuurlijk niet alleen mijn verhaal. Het is ook het verhaal van mijn zussen, van mijn nichtje, van mijn neef. Het is het verhaal van onze moeders. Het is het verhaal van mijn oom, mijn tantes en mijn oma.

En het is het verhaal wat doorleeft in de volgende generaties. Ook onze kinderen en kleinkinderen hebben te maken met de gevolgen van keuzes en beslissingen die meer dan 80 jaar geleden gemaakt zijn in onze familie.

Hoe meer er bekend wordt over wat er wordt doorgegeven in een familielijn, hoe duidelijker het wordt hoe belangrijk het is om de verhalen te vertellen en met alle generaties te onderzoeken hoe die doorwerken. Die verhalen te bespreken en te erkennen hoe we er nog steeds door worden bepaald, bewust en onbewust, door wat er gebeurd is tijdens de 2de wereldoorlog.

Hopelijk mag ons familieverhaal bijdragen aan het oplossen van huidige conflicten, aan het helen van het verleden, aan vergeving en aan het loslaten van oude overlevingspatronen.

Wat komt er naar boven als ik aan onze opa denk? Dan kom ik uit bij hoe maak je keuzes in je leven, hoe neem je beslissingen... Hoe heeft hij zijn keuzes gemaakt?

Op een dag maken we wel honderden kleine keuzes.

In een jaar maken we een of twee levens veranderende keuzes.

Keuzes maken we intuïtief en de consequenties zijn vaak niet te overzien.

De ene keuze is weer bepalend voor de volgende keuze.

Hierbij denk ik dus vaak aan onze opa en voor welke dilemma's hij heeft gestaan..

Ik heb onze opa, Henri Piller, natuurlijk nooit ontmoet. Vanuit de verhalen en door foto's heb ik onze grootvader leren kennen als een initiatiefrijke man. Vandaag wil ik u laten kennismaken met hem. Onze Joodse grootvader, geboren pal achter de Nieuwe Kerk in Amsterdam, is begin vorige eeuw getrouwd met onze Katholieke Antwerpse grootmoeder. Mijn moeder, haar zussen en broer zijn katholiek gedoopt en woonden in een prachtig huis in het centrum van Antwerpen.

Met een kindermisje en een huishoudster groeide mijn moeder op in een zeer welvarend gezin. Op vakanties naar Knokke, aan zee met vrienden.

Er was geen wolkje aan de lucht..

Na de feestelijke jaren 20 had de beurskrach een groot effect op het bedrijf van onze grootvader. Hij was een succesvol zakenman met connecties door heel Europa. Er braken andere tijden aan voor het hele gezin. Ze verhuisden, gingen eenvoudiger wonen en er was geen inwonend personeel meer. Ze voelden de toenemende spanning tussen België en Duitsland. Zakenrelaties waarschuwdde onze opa om niet meer naar Duitsland te komen. Ondanks de Katholieke basis in het gezin was de Joodse achtergrond bepalend voor de keuzes die gemaakt zijn.

Onze grootouders kozen er voor om te vluchten. Het gezin met 6 kinderen en hun Bonneke, hun oma, ging op pad. Reizend door een Europa dat in oorlog was. Langs de Franse kust richting Biarritz in een vrachtwagen met je zoon van 17 en je dochter van 18, de tweeling van 15 en de jongste dochters van 13 en 11 jaar. Hopend dat er nog een plek zou zijn waar de Duitsers geen macht zouden hebben. Noord-Spanje bleek niet veilig te zijn. Na een korte pauze in San Sebastian trok het gezin door naar Lissabon. Alwaar Bonneke overleed en de tweeling zelfs enige tijd ernstig ziek in het ziekenhuis lag.

Opa Henri en zijn oudste dochter wisten er werk te vinden op de ambassade. Ook in Lissabon kwam na een periode van betrekkelijke rust weer de oproep dat Henri Piller zich moest melden bij de Gestapo. Het volgende keuzemoment brak aan. Op het uiterste puntje van Europa was de enige optie nog een boot. Er voeren nog schepen naar Zuid-Amerika en er ging nog een boot naar Nederlands-Indië. Daar gingen ze met z'n achten om de Kaap Hoorn heen, richting een stukje Nederland aan de andere kant van de wereld. Ver weg van de Duitse dreiging. Bij aankomst belandde het gezin in Soerabaja waar er weer werk werd gevonden. Een huis voor het hele gezin werd ingericht en ze trachtten de levensstandaard terug te vinden die ze achter hadden gelaten. Kennelijk voelden ze zich veilig. Op een foto in ons familiearchief is te zien hoe er Ezeltje Prik met de snor van Adolf Hitler werd gespeeld.

Het hele avontuur vanaf Antwerpen tot aan Soerabaja doet me gissen naar de rijkdom van onze grootvader. Of deed hij dit met de moed der wanhoop en geringe middelen na zijn faillissement in 1929? Waar beschikte hij over dat hij vrouw en kinderen zo kon meenemen. Vervoer, onderdak en eten wist te regelen. Weer een huis kon inrichten en een nieuw leven in een paar maanden tijd kon opbouwen. Connecties? Handelstegoeden? Het is me een raadsel. Tot aan de Japanse invasie was het leven goed. Door alle keuzes was het hen gelukt om een einde in Auschwitz te voorkomen.

Bij het postuum toekennen van een eremedaille aan onze opa hier op het landgoed, heeft de toenmalige Commandant de moeite genomen om uit te zoeken hoeveel honderden Pillers er zijn omgekomen. Het overleven van een klein deel van deze familie met een joodse achtergrond is dan ook een wonder.

Vanaf december 1942 was onze grootvader in dienst van het Nederlandse leger. Gevlucht voor het geweld en de oorlog in Europa, belandden ze in een nieuw, ander conflict.

Onze grootmoeder en haar dochters werden geïnterneerd in het beruchte Tjideng kamp. Onze oom en opa kwamen in een andere hel terecht. Een geslaagde ontsnapping aan de Joodse vervolging, werd alsnog een drama van geheel andere aard: opgepakt door de Japanse Kempeitai. Zonder afscheid te kunnen nemen van zijn gezin werden onze grootvader en oom gevangen genomen. Pogingen om hem nog een keer te zien, pogingen om hem nog wat te kunnen geven strandden aan de poort van de gevangenis.

Uiteindelijk werd onze grootvader op zeetransport gezet om aan de Pakun Baroe spoorweg te gaan werken.

De reis op het Hellship naar Sumatra heeft onze grootvader op 18 september 1944 niet overleefd.

Een hele rij keuzes om geen slachtoffer te worden van de Joodse vervolging eindigde op het moment dat de Junyo Maru werd getorpedeerd. Waarom heeft hij dit niet overleefd? Onze opa, die zijn vrouw en kinderen in veiligheid wilde brengen. Waarom zaten ze niet ergens in Zuid-Amerika? Hij heeft geweten dat Europa niet veilig was voor hem en zijn gezin. Zijn broer Eduard heeft het advies om te vluchten genegeerd en is wel met zijn hele gezin in Auschwitz omgekomen! Zijn broer Emanuel wist ternauwernood naar Engeland te ontsnappen. Waarom heeft onze opa dan ook niet gevoeld dat hij veiliger in Zuid-Amerika zou zijn dan in Nederlands-Indië? Waarom was er überhaupt een keuze?

Het gevolg is geweest dat na de bevrijding in augustus 1945 de oudste zus van mijn moeder de liefde van haar leven ontmoette in een jongeman die net het werken aan de Burma spoorweg had overleefd.

Het gevolg was dat mijn oma en haar dochters berooid in Amsterdam aankwamen en in de buurt van haar zus, mijn oud-tante, kwamen te wonen.

Dat haar dochters, op de jongste na, allemaal aan het werk gingen ondanks het feit dat ze sinds 1942 niet meer naar school waren geweest.

Door hard te werken, zelf veel te leren, overleef je. Door samen sterk te zijn, overleef je.

Door één boterham in zessen te delen, overleef je.

Door haar werk kreeg mijn moeder een leuke collega, die een vriendin voor het leven werd want die leuke collega bleek namelijk een nog leukere broer te hebben. En toen die leuke broer in Rotterdam ging werken trok mijn moeder de stoute schoenen aan: zocht ook een baan in Rotterdam en ging daar op kamers bij een hospita om zo verder te bouwen aan de relatie met mijn vader. Zo zijn mijn zussen dus in Rotterdam geboren.

Door de keuzes van onze grootvader zijn mijn moeder en haar zussen veranderd: van in de watten gelegde meisjes, in zelfstandige sterke vrouwen, die gaan voor wat ze willen. Door de keuzes van onze grootvader hebben ze wonder boven wonder de oorlog overleefd. Door de keuzes van onze grootvader zijn wij er. Daarom kom ik naar deze herdenking. Om mijn dankbaarheid te uiten voor de keuzes die onze grootvader gemaakt heeft. Zonder zijn moed en doortastendheid waren wij, mijn zussen en ik, mijn nichtje en mijn neef er niet geweest.

Onze grootvader heeft vijf kleinkinderen, negen achterkleinkinderen en daar weer twaalf kinderen van...

Een gevolg van een keuze om vanuit Antwerpen te vertrekken, vanuit Lissabon te vertrekken, om de boot te nemen naar Nederlands-Indië. Onze grootvader leeft in ons allemaal door. Hij zit in onze familieziel. Hij maakt deel uit van onze genen.

De herinnering aan zijn keuzes is door het water niet verzwolgen.

Het is zo belangrijk om je familiegeschiedenis te kennen. De verhalen van het leven van je ouders, van je grootouders en overgrootouders te kennen. Te leren van hun levens, van hun keuzes, van wat zij geleerd hebben. Om verder de toekomst in te gaan en te voelen wat jouw bijdrage is, waar jij voor wilt gaan in dit leven. Te beseffen dat jouw keuzes vandaag en morgen van invloed zijn op het leven over 80 jaar.

Ik heb het voorrecht gehad om vaker op Bronbeek te zijn geweest met mijn moeder en drie van haar zussen. Ik heb het gemis in hun ogen gezien als ze dachten aan hun vader. De jonge meisjes die ze dan werden die hun rots in de branding zijn kwijt geraakt toen de Junyo Maru zonk. De ontroering toen ze ergens zijn naam geschreven zagen staan. Hij is niet voorgoed verdwenen in de onmetelijke oceaan. Zijn naam staat nog ergens en hij wordt herinnerd.

Sinds het monument er staat is er een plek om te gedenken, te danken, om te eren, om te helen en te leren. Is er een plek waar onze kleinzons en kleindochters kunnen leren over wie hun moedige over-over-grootvader was en hoe keuzes en beslissingen niet alleen nu een effect hebben, maar ook over 80 jaar.

Daarom wil ik ook mijn hartelijke dank uitspreken naar het bestuur, dat ik een deel van onze familiegeschiedenis zo compact heb mogen vertellen. Hopend dat het inspirerend mag zijn om naar de keuzes en beslissingen op dit moment te kijken. Hopend dat verhalen gedeeld en verteld worden, dat er vragen gesteld worden over hoe het was en hoe we gekomen zijn waar we nu zijn.

Dank u wel voor uw aandacht.

15 september 2024 - Bronbeek